

Φανατισμός: ένα αέναο σαράκι

Θέμα Α

Το κείμενο αποτελεί συνέντευξη του συγγραφέα Άμοζ Οζ στην οποία μεταξύ άλλων αναφέρεται στα πεδία δράσης ενός φανατικού και στους λόγους για τους οποίους η λογοτεχνία λειτουργεί ως αντίδοτο. Τα πεδία δράσης του φανατισμού είναι πολλά. Ο καθένας μας εν δυνάμει μπορεί να γίνει φανατισμένος. Φονταμενταλιστές, πολιτικοί που υιοθετούν ολοκληρωτικές τακτικές, μέχρι τον φανατισμό οικολογικών τάσεων, την αντι-παγκοσμιοποίηση και τον ποδοσφαιρικό φανατισμό. Ισχυρίζεται ότι η λογοτεχνία μας βοηθά να διακρίνουμε τον κόσμο μέσα από τα μάτια των άλλων, κάτι που αποτελεί ανάχωμα στον φανατισμό.

Θέμα Β

B1. Στην απάντηση του ο Οζ καταγράφει τις προθέσεις και τις ιδεολογίες ενός φανατικού. Για τον λόγο αυτό χρησιμοποιείται το γ' ενικό πρόσωπο («δεν ενδιαφέρεται» κλπ.), με το οποίο αποστασιοποιείται από το θέμα, παρουσιάζοντάς το αντικειμενικά και ουδέτερα. Περιγράφει μία στάση γενικευμένη, στερεότυπη του φανατικού· για αυτό και το συγκεκριμένο ρηματικό πρόσωπο ταιριάζει εδώ. Παραθέτει ακόμα τα λόγια του Τσώρτσιλ που πρόκειται για αυθεντία («Ο φανατισμός... συζητήσεις») που φανερώνουν την ευρυμάθειά του, δίνουν εγκυρότητα στους ισχυρισμούς του και καθολικότητα. Μάλιστα επιλέγει να αποδώσει τα λόγια του σε ευθύ λόγο, δίνοντας ακόμα μεγαλύτερη έμφαση στο απόφθεγμα του.

B2.

i. Τα δύο κείμενα συγκλίνουν νοηματικά σε κάποια σημεία. Ένα από αυτά είναι η αναφορά στα διάφορα είδη και στις πολλές μορφές που μπορεί να λάβει ο φανατισμός, όπως πολιτικός, θρησκευτικός, αθλητικός κλπ. (κείμενο 1: 3η ερώτηση-απάντηση, κείμενο 2: 3η παράγραφος («Γρήγορα κατακυριεύσε... πρόσωπα») κλπ. Επιπρόσθετα, επισημαίνουν και τα δύο την προσήλωση των φανατισμένων σε μία ιδέα, θεωρία, πρόσωπο που λατρεύουν και πιστεύουν ακράδαντα σε αυτή. (Κείμενο 1 απάντηση στη δεύτερη ερώτηση, κείμενο 2 στην 5η παράγραφο). Με λίγα λόγια τα δύο κείμενα συγκλίνουν στις μορφές του φανατισμού και στις προϋποθέσεις εκδήλωσής του.

ii. Θεωρώ πως το δεύτερο κείμενο εμβαθύνει περισσότερο στο φαινόμενο του φανατισμού. Είναι βασικά μία αναλυτική παρουσίαση του φαινομένου από την ετυμολογία της λέξης φανατισμός, που εντοπίζεται στην αρχαία Ρώμη, τις αιτίες, τις προϋποθέσεις ανάπτυξης του φαινομένου, τα χαρακτηριστικά του φανατισμού, τη συναισθηματική τους κατάσταση, τους στόχους και τα οράματά τους αλλά και τους

ανθρώπους που τον υποκινούν. Είναι περισσότερο αντικειμενικό και αποστασιοποιημένο από το κείμενο 1 καθώς η προσωπική άποψη του συγγραφέα διαφαίνεται σε μικρότερο βαθμό. Βέβαια διακρίνουμε και τον συναισθηματικά φορτισμένο λόγο του σε κάποια σημεία, αλλά υπάρχει για να ισχυροποιήσει τα λεγόμενά του. Εν αντιθέσει με το πρώτο κείμενο που είναι συνέντευξη και λογικό είναι να προβάλλεται περισσότερο η θέση του συγγραφέα απ' ό,τι σε μία επιφυλλίδα.

B3. Το κείμενο 2 συνδυάζει περιγραφικό και ερμηνευτικό λόγο. Ο λόγος του είναι **περιγραφικός** στο σημείο όπου παρομοιάζει την έξαρση του φανατισμού με τη φωτιά σε ένα δαρμένο δάσος («φουντώνει όπως...στάχτη»). Η αναλογία αυτή προσδίδει εικονοπλαστικότητα, ζωντάνια, παραστατικότητα στον λόγο. Στη συγκεκριμένη εικόνα παρατηρούμε τον περιγραφικό λόγο και μέσω των επιθέτων π.χ. «ανεμοδαρμένος», «φαίνεται στους άλλους γραφικός, γελοίος, σαλεμένος» και μέσω των φράσεων π.χ. «...ένα δέντρο λαμπαδιάζει», «...το δάσος γίνει παρανάλωμα» Ο λόγος είναι **ερμηνευτικός** στις δύο τελευταίες παραγράφους όπου ερμηνεύει και αναλύει τα αίτια έξαρσης του φαινομένου (πείνα, εξαθλίωση κτλ.) καθώς και την έκφρασή του (λόγω ουτοπιών, επίδοξων σωτήρων). Η ερμηνευτική του προσέγγιση φαίνεται και από τις φράσεις «τα βάζουν σε κίνηση οι προφήτες» όπου επεξηγεί / ερμηνεύει το πώς εκμεταλλεύονται οι επιτήδριοι κάθε εποχής τους απεγνωσμένους. Η μετοχή «εκμεταλλεζόμενοι» που είναι αιτιολογική αποδίδει την αιτιώδη σχέση του επίδοξου μεσσία με τον απλοϊκό και απεγνωσμένο άνθρωπο (τα δύο τελευταία είναι στοιχεία της γλώσσας της εξήγησης / ερμηνευτικής προσέγγισης ενός συγγραφέα).

Θέμα Γ

Μέσα από το ποίημα βλέπουμε τη συναισθηματική κατάσταση του ποιητικού υποκειμένου για το μίσος. Είναι βαθύτατα συγκινημένη. Νιώθει απογοήτευση και θυμό που χρησιμοποιείται από τον καθένα και αυτό φαίνεται μέσα από τα ερωτήματα («Πότε η συμπόνια...πρώτη;», «Όλες τις...γήπεδα;») που δείχνουν τη φόρτισή της, αλλά και προσπαθεί να μας προβληματίσει. Επίσης, η χρήση του α' πληθυντικού («Ας μην έχουμε αυταπάτες») καθιστά το ύφος οικείο, προσωπικό, ζωντανό, προφορικό, παραστατικό και φανερώνει την άποψή της και την προσπάθειά της να «ξυπνήσει» τόσο εμάς όσο και την ίδια για ότι το μίσος δεν είναι «όμορφο». Τέλος, η χρήση φορτισμένων λέξεων (αυταπάτες, προκλήσεις, αδελφότητα) δείχνει τα συναισθήματά της και ότι παρότι το θέλει δεν μπορεί και μπορούμε να απαλλαχθούμε από το μίσος.

Δυστυχώς περιμένουμε το μίσος να έρθει να μας σώσει, όμως αυτό ως ελεύθερος σκοπευτής ετοιμάζεται να μας εκτελέσει. Γι' αυτό και σήμερα έχουν εκτελεστεί σημαντικές «προσωπικότητες», όπως η δημοκρατία, ο σεβασμός και η αγάπη. Μακάρι αυτοί οι στίχοι να μην ήταν τόσο αληθινοί, μακάρι μαζί με την αγάπη να μην φυτεύαμε και το μίσος...

Θέμα Δ

Ζώντας υπό τη σκιά του φανατισμού

Ο φανατισμός μετράει ήδη εκατοντάδες χρόνια ζωής και δεν φαίνεται να θέλει να εγκαταλείψει σύντομα. Είναι εξάλλου τόσο ελκυστικός, που ολόκληρες στρατιές ανθρώπων τον έχουν ακολουθήσει, τον ακολουθούν και θα συνεχίσουν ατάραχοι να τον ακολουθούν... Είναι πολλοί ρόλοι που μπορεί να υποδυθεί σήμερα, άλλοι τόσοι είναι όμως και οι λόγοι που τον γιγαντώνουν.

Ας αναφερθούμε αρχικά στον θρησκευτικό και πολιτικό φανατισμό. Ο θρησκευτικός φονταμενταλισμός έχει δώσει το στίγμα του στη σύγχρονη εποχή, αφού παρατηρούνται τρομοκρατικές επιθέσεις, αυτοπυρπολήσεις και αποκεφαλισμοί στο όνομα μιας υποτιθέμενης ειρηνικής, φιλήσυχης θρησκείας. Εξίσου έντονος είναι και ο πολιτικός φανατισμός καθώς βλέπουμε και ακούμε στις ειδήσεις για πραξικοπήματα σε ευάλωτες στρατιωτικά χώρες, για ανάληψη εξουσίας από άτομα που οραματίζονται δικτατορικά, ολοκληρωτικά καθεστώτα και δε διστάζουν να φιμώσουν την ελευθερία του λόγου του λαού για να το πετύχουν.

Υπάρχουν κι άλλες μορφές φανατισμού που μόνο αθώες δεν είναι. Ιδιαίτερα συχνός είναι ο ποδοσφαιρικός φανατισμός που μπορεί να φτάσει στα όρια της έντονης λεκτικής επίθεσης, αλλά και της σωματικής, και να καταλήξει ακόμα και σε θάνατο, όπως έχει συμβεί στα μεγάλα στάδια με χημικά και πυροβολισμούς. Από την άλλη, ο καλλιτεχνικός φανατισμός είναι πιο ύπουλος, προωθείται μεν απροκάλυπτα μέσω των Μ.Μ.Ε. και κυρίως του διαδικτύου και των διαφημίσεων, και εξαναγκάζει το κοινό σε μαζοποίηση και ομογενοποίηση.

Η οικονομική κρίση και η παγκοσμιοποίηση είναι μερικοί μόνο από τους λόγους που γιγαντώνουν σήμερα τον φανατισμό. Ειδικότερα, η οικονομική δυσπραγία γεμίζουν με φόβο, αμφιβολία και καχυποψία τους ανθρώπους και παράλληλα με την τρομοκρατία που σπέρνουν οι κυβερνήσεις. τους κάνουν να πιστεύουν πως οφείλουν να αντιμετωπίσουν έναν εξωτερικό, φανταστικό εχθρό. Ο εχθρός αυτός, στην προκειμένη περίπτωση, μπορεί να είναι ο ξένος, ο μη γηγενής, από τον οποίο πιστεύουμε πως απειλούμαστε εθνικά στην παγκοσμιοποιημένη κοινωνία μας. Έτσι, σταδιακά καλλιεργείται ο φανατισμός και σπέρνει τη διχόνοια παντού.

Πολύ σημαντικό όμως για την υιοθέτηση φανατικών ιδεολογιών είναι το έλλειμμα παιδείας. Ένας άνθρωπος που δε διαβάζει, δε γνωρίζει πολλά πέρα από το στενό τετράγωνο της οικίας, της πόλης, της χώρας του, είναι πιο εύκολο να καθοδηγηθεί από την προπαγάνδα και από αυτοαποκαλούμενους Μεσσίες, που θα λυτρώσουν τον κόσμο. Επίσης, παρατηρούμε σήμερα το εξής παράδοξο. Πολλές καχύποπτες, γεμάτες μίσος θεωρίες καλλιεργούνται σήμερα κατά κύριο λόγο μέσω του διαδικτύου, του πολυπόθητου αυτού δημοκρατικού μέσου. Φαίνεται πως οι παντός τύπου φανατικοί δεν δυσκολεύονται καθόλου πλέον να βρουν νέα θηράματα...

Για να ανακεφαλαιώσω, ο φανατισμός είναι το μικρόβιο εκείνο για το οποίο δυστυχώς εμβόλιο δεν έχουμε καταφέρει να βρούμε ακόμα. Μάλλον δεν θα βρούμε ποτέ... Πάντα θα ζούμε σε έναν κόσμο όπου θα υπάρχει ο «καλός» και ο «κακός» ή

«εμείς» και οι «άλλοι». Η ζωώδης πλευρά μας δεν μας επιτρέπει να καταλάβουμε πως ίσως το πρόβλημα δεν το έχουν οι άλλοι αλλά εμείς οι ίδιοι!